

СТУПІНЬ ПРОЯВУ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ВОЛЕЙБОЛІСТОК У ТРЕНУВАЛЬНИХ І ЗМАГАЛЬНИХ УМОВАХ

Казаков Д. О.
Миколаївський національний університет

Анотація. Дослідженню підлягали особистісні якості волейболісток високої кваліфікації. Виявлялись ступені прояву різних видів агресивності, агресивних ворожих реакцій та конфліктності у процесі тренувань та змагань. Показано, що у порівнянні з тренувальним періодом в умовах змагань у досліджених осіб суттєво зростають перелічені якості особистості. Робиться припущення про позитивне значення даних якостей особистості для успішної реалізації набутих у тренувальних умовах знань, умінь та навичок (або повноцінної реалізації своєї спортивної майстерності) в умовах змагань. Даний висновок входить у протиріччя з існуючими даними про негативну роль у результативності змагальних виступів таких якостей особистості, як агресивність і конфліктність. У подальших дослідженнях передбачається виявити взаємозв'язок між успішністю виступів волейболісток у змаганнях та ступенем прояву агресивності та конфліктності.

Ключові слова: волейболістки, тренувальний процес, умови змагань, якості особистості.

Аннотация. Казаков Д. О. Степень проявления качеств личности волейболисток в тренировочных и соревновательных условиях. Исследованию подлежали личностные качества волейболисток высокой квалификации. Исследовались степени проявления разных видов агрессивности, агрессивных враждебных реакций и конфликтности в процессе тренировок и соревнований. Показано, что по сравнению с тренировочным периодом в условиях соревнований у исследованных лиц существенно возрастают перечисленные качества личности. Делается предположение о позитивном значении данных качеств личности для успешной реализации приобретенных в тренировочных условиях знаний, умений и навыков (или полноценной реализации своего спортивного мастерства) в условиях соревнований. Данный вывод входит в противоречие с существующими данными о негативной роли в результативности соревновательных выступлений таких качеств личности, как агрессивность и конфликтность. В последующих исследованиях предусматривается обнаружить взаимосвязь между успешностью выступлений волейболисток в соревнованиях и степенью проявления агрессивности и конфликтности.

Ключевые слова: волейболистки, тренировочный процесс, условия соревнований, качества личности.

Abstract. Kazakov D. Degree displaying qualities of personality of volley-ballers in trainings and competition terms. Personality qualities of volley-ballers of high qualification were subject research. The degrees of display of different types of aggressiveness were probed, aggressive hostile reactions and conflict in the process of trainings and competitions. It is rotined that, by comparison to a training period, that in the conditions of competitions, at investigational persons the transferred qualities of personality increase substantially. Supposition about the positive value of these qualities of personality is done for successful realization of the knowledge purchased in trainings terms, abilities and skills (or to valuable realization of the sporting trade) in the conditions of competitions. This conclusion is included in contradiction with existent information about a negative role in effectiveness of contention appearances of such qualities of personality as an aggressiveness and conflict. In subsequent researches, it is foreseen to find out intercommunication between progress of appearances of volley-ballers in competitions and by the degree of display of aggressiveness and conflict.

Key words: volley-ballers, training process, terms of competitions, qualities of personality.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень та публікацій. За структурними особливостями волейбол відноситься до спортивних ігор, для яких характерним є колективність дій та необхідність вирішувати спортивні задачі у групі. У зв'язку з цим виділяють наступні характеристики колективного суб'єкта діяльності, тобто спортивної команди:

- цілеспрямованість (прагнення до основної значимої мети);
- вмотивованість (діяльне ставлення до спіль-

ної праці);

- інтегрованість (чіткість взаємного розподілу функцій і відповідальності);
- узгодженість (взаємна обумовленість дій взаємодіючих суб'єктів);
- організованість або керованість (підпорядкованість певному порядку діяльності);
- результативність (здатність досягати позитивного результату) [3].

Важливо відмітити, що у волейболі діяльність спортсмена супроводжується сильними емоціональними переживаннями. Їх розжарення обумовлює

прояв агресивних реакцій. А ступінь їх прояву вельми суттєво впливає на результативність спортивної діяльності [1]. Причому одні автори вважають, що високий рівень агресії є позитивним чинником в ігрових видах спорту, водночас інші мають протилежний погляд, тобто рахують його негативно діючим [4; 6; 8]

Отже, зрозумілим є одне, що спортивна діяльність, де кожний спортсмен на змаганнях прагне зменшити бажання інших до перемоги, агресивна за своїм змістом. Більш того, серед психологів спорту існує думка, що змагання це відрегульована правилами агресивна поведінка, тобто, це агресивність, що виражена в соціально-безпечній формі [2].

Інакше кажучи, агресивність спортсменів – це психологічний інструмент, що детермінує їх спортивну активність, а виявлення ступеня її прояву, ролі у тренувальній і змагальній діяльності, а також механізмів регуляції є актуальною проблемою для спортивної науки.

Мета роботи: виявити ступінь прояву агресивності волейболісток у тренувальних та змагальних умовах.

Методи та організація дослідження. У даному дослідженні прийняли участь 32 волейболістки у віці 18–21 рік, вони мали кваліфікацію перший спортивний розряд.

Визначення різних форм агресії та агресивних ворожих реакцій здійснювали застосовуючи методи, що зарекомендували себе у психології спорту як сучасні та інформативні. До них належали наступні: діагностика показників і форм агресії А. Басса та Д. Дарко. Опитувальник для визначення агресивності та конфліктності Є. П. Ільїна і П. А. Ковальова.

Кількісні дані, одержані в дослідженні, оброблялись методами математичної статистики [5].

Результати дослідження та їх обговорення. Цілий ряд тренерів і спортсменів вважають агресивність однією з важливих якостей для досягнення успіхів у спортивній діяльності. Водночас серед теоретиків домінує думка про те, що агресивність у спорті відіграє негативну роль. Дійсно, прояв агресивності в спорті породжує багато протиріч. Але ясно одне – цей феномен необхідно якомога глибше вивчати з метою

цілеспрямованого і грамотного управління ним.

У нашому дослідженні результати виявлення різних форм агресивних ворожих реакцій у волейболісток в умовах тренувань і змагань представлені у табл. 1.

Як свідчать дані, що приведені у табл. 1, ступінь вираженості агресивних ворожих реакцій у волейболісток залежить від умов їх діяльності. Так, більшість видів агресії та агресивних реакцій в екстремальних умовах змагань збільшують ступінь свого прояву. До них належать наступні: фізична, непряма і вербальна агресія. Зростають також показники таких якостей, як дратівливість, негативізм і підозрілість. І тільки почуття провини у змагальному періоді зменшується за ступенем прояву.

Аналіз кожного показника дає можливість зробити припущення про їх позитивне значення в успішному здійсненні ігрових дій.

Так, наприклад, фізична агресія у змагальних умовах зросла на 3,8 % ($p < 0,01$) у порівнянні з процесом тренувань.

Зростання у спортсменів фізичної агресії в змагальних умовах відзначається у багатьох дослідженнях. При цьому автори підкреслюють, що ступінь збільшення цього виду агресії у жінок менше, ніж у спортсменів чоловічої статі. Водночас збільшення фізичної агресії на 3,8 % у волейболісток може означати, що ця якість має позитивне значення в ігрових ситуаціях і для них. Хоча можна відмітити, що у волейболі спортсменки не мають можливості фізичного контакту з суперницями і реалізувати фізичну агресію у них значно складніше, ніж у баскетболі або у гандболі.

Непряма агресія у процесі змагань зростає у порівнянні з умовами тренувань на 1,8 % ($p < 0,05$). Цей вид агресії може реалізуватись у спалахах гніву, озлобленості, в криках, топотінні ногами. Але, як видно з незначного росту цього показника, ймовірно, часу на прояв цих реакцій у процесі гри замало.

Ілюстративною є динаміка прояву такої якості, як дратівливість. Вона у нашому порівнянні збільшилась на 6,1 % ($p < 0,01$), тобто, у значній мірі. Дратівливість проявляється у схильності до роздратування, у готовності при найменшому збудженні «спалахнути», проявити різкість, грубість. Дратівливі реакції, особливо

Таблиця 1
Ступінь прояву агресії волейболістками (n=32) у процесі тренувань і змагань, %

Види агресії	В умовах тренувань	В умовах змагань	Рівень імовірності	
	$\bar{X} \pm m$		t	p
Фізична	36,4±0,72	40,2±0,85	3,3	<0,01
Непряма	28,1±0,52	29,9±0,56	2,2	<0,05
Дратівливість	37,7±1,77	43,8±1,47	2,7	<0,01
Негативізм	32,3±0,86	34,6±0,33	1,8	>0,05
Образа	29,6±0,97	32,5±0,95	2,2	<0,05
Підозрілість	26,5±1,12	30,1±1,23	2,1	<0,05
Вербальна	37,4±1,48	44,9±1,76	3,3	<0,05
Почуття провини	20,9±1,06	18,3±0,98	1,8	>0,05

в екстремальних ситуаціях змагань, у волейболісток проявляються досить часто.

Негативізм є опозиційною формою поведінки гравців і його прояв в командних видах спорту існує, але така поведінка протиставляє дану спортсменку поглядам членів команди. Очевидно у зв'язку з цим у порівнянні з умовами тренувань ця якість проявляється набагато інтенсивніше на змаганнях на 2,3 % ($p > 0,05$).

Почуття образи у змагальних умовах теж зростає, але у незначній мірі – на 2,9 % ($p < 0,05$).

Стосовно підозрілості можна відмітити, що її ступінь прояву в умовах змагань зростає на 3,6 % ($p < 0,05$). Справа в тому, що підозрілість проявляється у схильності до недовіри, в обережному відношенні до суперників, що виправдовується в умовах змагань.

У найбільшій мірі в процесі змагань зростає така якість, як вербальна агресія: на 7,5 % ($p < 0,01$).

Оскільки вербальна агресія це засіб вираження негативних почуттів через такі прояви, як сварка, верещання, крик, або у вигляді словесних погроз, проклять, лайки, то, ймовірно, для волейболісток вона є найбільш «сприятливою» формою вираження агресії.

І, нарешті, почуття провини. Як видно з даних табл. 1, його прояв під час змагань зменшився на 2,6 % ($p > 0,05$). Тобто, спортсменки в складних умовах змагань у значно меншій мірі, ніж у тренувальному процесі, вважають себе винними в існуючих невдачах.

Результати табл. 2 свідчать, що у період змагань показники, що визначаються, теж суттєво змінюються. Так, за першою шкалою визначалась запальність: у процесі змагань цей показник збільшився на 2,64 бала ($p < 0,05$). Наполегливість у змагальних умовах теж зростає: на 1,24 бала ($p < 0,05$). Водночас, образ-

ливість у цих же умовах навіть зменшує ступінь свого прояву на 0,2 бала ($p > 0,05$). Це означає, що в екстремальних умовах змагання такі якості, як запальність та наполегливість грають позитивну роль, а образливість можна рахувати чинником, який не активізує спортсменок до успішної гри.

Наступна якість непоступливість – ступінь її прояву у змагальних умовах збільшився у порівнянні з процесом тренувань. Зростання на 1,85 бала ($p > 0,05$) можна розцінювати як факт необхідності у значному ступені прояву цієї якості в ігрових ситуаціях для досліджених волейболісток. Динаміка зміни безкомпромісності також переконує у тому, що ця якість для гри у волейбол має суттєве значення. Зростання показника безкомпромісності на 2,02 бала ($p < 0,05$) свідчить про те, що цю якість можна рахувати як позитивний чинник особистості для гри у волейбол.

Мстивість завжди розглядалась як негативна якість особистості. Але у досліджених спортсменок і її рівень прояву у незначній мірі збільшився – на 0,37 бала ($p > 0,05$).

Якості, що у психології завжди вважались негативними, у досліджених волейболісток в умовах змагань проявляються у більшому ступені. Так, нетерпимість до думки інших зростає на 0,33 бала ($p < 0,05$), підозрілість – на 1,7 бала ($p > 0,05$), негативна агресія – на 4,27 бала ($p < 0,01$), позитивна агресія – на 4,45 балів ($p < 0,01$) і конфліктність – на 1,63 бала ($p < 0,05$).

Збільшення ступеня прояву перерахованих якостей волейболісток означає, що для реалізації їх спортивної майстерності, тобто, застосування тих знань, умінь та навичок, що засвоєні ними у процесі тренувань, в екстремальних умовах змагань необхідно проявляти більш інтенсивно різні види агресивності та

Таблиця 2
Показники особистісної агресивності та конфліктності волейболісток ($n=32$) у процесі тренувань і змагань, бали

№ шкали	В умовах тренувань	В умовах змагань	Рівень ймовірності	
	$\bar{X} \pm m$		t	p
1	4,16±0,78	6,80±0,86	2,3	<0,05
2	4,07±0,38	5,31±0,42	2,2	<0,05
3	3,37±0,12	3,17±0,14	1,7	>0,05
4	4,43±0,28	6,28±0,25	2,4	<0,05
5	4,74±0,52	6,76±0,56	2,6	<0,05
6	5,17±0,18	5,54±0,21	1,5	>0,05
7	4,82±0,21	5,61±0,27	2,4	<0,05
8	3,02±0,67	4,72±0,72	1,8	>0,05
9	8,06±0,98	12,33±1,06	3,0	<0,01
10	9,33±0,86	13,78±0,93	3,5	<0,01
11	14,55±0,43	16,18±0,51	2,5	<0,05

Примітка: 1 – запальність; 2 – наполегливість; 3 – образливість; 4 – непоступливість; 5 – безкомпромісність; 6 – мстивість; 7 – нетерпимість до думки інших; 8 – підозрілість; 9 – негативна агресія; 10 – позитивна агресія; 11 – конфліктність

конфліктності.

Однак існують дослідження, в яких показано, що спортсмени з високим показником ситуативної агресивності мають низький рівень саморегуляції. Вони не здатні оптимально контролювати свої рухи, швидко і вчасно планувати свою діяльність, вони не помічають своїх помилок тощо [7]. Іншими словами, збільшення рівня агресивності і конфліктності відіграють негативну роль в успішності виступу спортсменів на змаганнях.

Виявлене протиріччя вимагає більш детального дослідження з поглибленим аналізом і кількісним контролем рівня агресивності волейболісток та її впливом на результативність гри.

Висновки:

1. Встановлено, що у волейболісток у процесі змагань у порівнянні з умовами тренувань значно зростає ступінь прояву різних видів агресивності та

конфліктності. У найбільшій мірі зростають такі якості як вербальна агресія (на 7,5 %, $p < 0,01$) і дратівливість (на 6,1 %, $p < 0,01$). У зв'язку з цим робиться припущення про позитивне значення зростання цих якостей для успішної гри у волейбол. Хоча це вступає у протиріччя з існуючими даними, в яких підкреслюється, що зростання агресивності та конфліктності має негативний вплив на результативність виступу у змаганнях.

2. Робочою гіпотезою на подальші дослідження виступає припущення про те, що в залежності від виду спорту, віку, спортивної кваліфікації та досвіду спортсменів рівень прояву агресивності та конфліктності буде відігравати позитивну або негативну роль в успішності виступу на змаганнях.

Перспективою подальших досліджень має бути виявлення взаємозв'язків та взаємовідношень між рівнем прояву агресивності та конфліктності у волейболісток та ефективністю їх участі у змаганнях.

Література:

1. Афиногенова С. В. Биологический и психологический пол в связи с профессиональными и спортивными интересами в подростковом и юношеском возрасте: автореф. дис. ... канд. наук / С. В. Афиногенова. – СПб., 2007.
2. Ильин Е. П. Психология спорта / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2009. – 352 с.
3. Коломийцев Ю. А. Взаимоотношения в спортивной команде. – М. : ФиС., 1984. – 128 с.
4. Сафонов В. К. Агрессия в спорте / В. К. Сафонов. – СПб. : СПбГУ, 2003. – 209 с.
5. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии / Е. В. Сидоренко. – СПб. : Речь, 2001. – 350 с.
6. Фотуйма О. Я. Ситуативні детермінанти виникнення агресивності у спортсменів / О. Я. Фотуйма // Науковий часопис НПУ ім. Драгоманова. Серія 20. Психологія. – К. : НПУ ім. Драгоманова, 2004. – Вип. 1 (25). – С. 280–285.
7. Фотуйма О. Я. Саморегуляція спортивної агресивності у навчально-тренувальній та змагальній діяльності спортсмена: автореф. дис. ... к. психол. наук: спец. 19.0.07 / О. Я. Фотуйма. – Івано-Франківськ., 2004. – 19 с.